

Yazarların Ölümü

Mehmet ÖZTUNÇ

“Hiç kimse ardından hiçbir şey bırakmayacak kadar yoksul ölmez.” diyor yazar. Bu söz hayatı en yalın hâliyle yaşayan insanın bile aslında hayatla kurduğu ilişkisinin ne kadar derin olduğunu, hayatı yaşayan insanın bir yandan da hayat tarafından ne denli güçlü bir şekilde kuşatıldığını imliyor. Yazarak tüketilmemiş bir hayatın aslında belki de hiç yaşanılmadığına inanan yazarın ölüm karşısındaki görüntüsü nasıldır, bir yazarın ölümü diğer insanların ölümleriyle aynı karakterde midir, değilse yazarın ölümü niçin farklıdır? Sartre kendisine yöneltilen “*Varlık ve Hiçlik’ten sonra sağlığınıza yitirdiniz.*” şeklindeki bir cümleye, “*Bu sağlığı nasıl olsa yitirecektim hiç değilse Varlık ve Hiçlik için kaybettim, değmez mi?*” diye karşılık vermişti. Hayatı, bir eser verebilmek için diğer insanlara göre eksilterek yaşayan bir yazarın ölümü diğer insanlara kıyasla hayatı daha fazla eksiltiyorsa yazarın daha dolu yaşadığını söyleyebiliriz miyiz? Çünkü hayat, bir yazarı kaybetmekle çok daha fazla eksiliyorsa yazar, o hayat içinde daha geniş ve daha ağır bir alanın da sahibi olmuştur. Ve onun ölümüyle ardından bıraktığı boşlukla hayat, çok daha fazla yalnızlaşmıştır. Belki de ‘yazarın ölümü diğer insanların ölümünden daha az bir ölüm’ olduğu için bir ayağı hep hayatın içinde gezinir. Değilse niçin ölümünün onlarca yıl ardından “*Ben şairlerin en garibiyim.*” diyen Ahmet Haşim’in son anlarına konuk oluruz: “[Haşim] Yaşamının son yılında evde kendisine bakan Güzin Hanımla nikâhlandı. Boğazına da bir hayli düşkün olan Haşim’e doktorlar sıkı bir rejim vermişlerdi. Haşim, doktorların neleri yiyemeyeceğinin uzun bir listesini çıkartmıştı. Listede hazmı çok zor olan zeytinyağlı patlıcan dolması yoktu. Mademki yoktu, öyleyse şair pekâlâ yiyebilirdi patlıcan dolmasını. Güzin Hanım bir tencere patlıcan dolması pişirdi. Değişik ve içten kahırlı bir sanatçı yaşamının son yemeği oldu bu... Ertesi gün Güzin Hanım, Haşim’in cenaze başında ağlarken: ‘İyi ki pişirmişim o patlıcan dolmasını yoksa son isteği yerine gelmeden ölecekti zavallı, diyordu.’ Hüseyin Rahmi Gürpınar’ı ise bir başka yazarın aracılığıyla ölümünden sonra konuşurken yakalarız: “17 Ağustos 1864’te doğdum. 8 Mart 1944’te öldüm. 1888’den seksen yaşına ka-

dar durup usanmadan yazdığım İstanbul artık sadece sayfalar içindedir... Bir kentin kaybolmuş dönemlerini öğrenmek isteyenler bulunursa, benim gibi çoktan kaybolmuş yazarlarına belki yine biraz ilgi gösterirler...” Aynı şekilde kapısını çaldığımız kişi ise bu sefer şair Halit Fahri Ozansoy’dur: “Acısı tatlısıyla seksen yıl yaşadım işte... 3 Şubat 1971’de dünyadan ayrılıncaya kadar da düzenli olarak sürdürdüm yazı yazmayı... Ölümünden iki gün önce son karaladığım mısralar da şunlar oldu, ‘Daldım gurbetlerin yolu üstünde akşama/ Her an nefes kesilmesi, her an duraklama/ Yorgun bacaklarında bu son gayret onların/ Biçareler ki görmeyecek mutlu bir yarın’ Yaşadığım dönemin en çalışkanı bendim ama en üstünü olamadım, kusuruma bakmayın...” Refik Halit Karay ise Halep’te sürgün olduğu yıllarda sürekli hışmına maruz kaldığı matbuatın içinde kendi gerçek yerini tartmak istemektedir. Bir telgrafla İstanbul’a öldüğü haberini ulaştırır. Hafta sonu Halep’te gazete sayfalarına bakarken şu satırlarla karşılaşır: “*Servet-i Fünûn: ‘Edebiyat âlemi için pek elim, pek hazin bir ziyayı kaybetmekle nihayet derecede dilhunuz.’ Cumhuriyet: ‘Türk edebiyatında çok kıymetli ve yüksek bir mevkii sahibi genç naşirin vefatından yine edebiyatımız namında derin bir teessür duyduk. Türk lisan ve edebiyatının tekâmülünde başlı başına bir çığır açan ve Ziya Gökalp’in tabiriyle ‘yegâne Türkçe yazan’ bu muharrir, Türk millî edebiyatının temellerini kurmaya çalıştı...’ Vatan: ‘Bir sanatkâr sıfatıyla Refik Halit’in zayına ne kadar acısak azdır.’* Bütün bunları okuyan Refik Halit ise döner ve dostlarına, “*Bak gördünüz mü beni unutmamışlar. Değerimi ortaya koymak için ölmemi bekliyorlar sadece. Hepsi bundan ibaret... Öldüğümü öğrenince gerçek düşüncelerini yazdılar.*” Ölümünden iki yıl önce ise yaşadığı onca sıkıntıya rağmen hayattan kâm almış adamlara özgü şu notu düşmüştür defterine, “*Talihsizlikle talihliliğin birbirleriyle yarış ettiği ve galiba ikincisinin birinci geldiği bir hayattı bu...*” Hayallerinden çok hayal kırıklıkları, öfkesi ve bedbinliği ile tanınan Tefik Fikret ise 19 Ağustos 1915’te henüz 48 yaşında ölürlen ağzından şu sözler dökülverdi: “*Yıkılıyorum.*” Sanki bütün bir yaşamı boyunca biriktirdiği hayal kırıklıklarının içine gömülen bir ölüme gidiverdi.

Bossuet, “*Ölümlüler, ölüleri gömmeye gösterdikleri özeni, ölüme dair düşünceleri gizlemeye göstermekten de geri kalmıyorlar.*” diyor. Oysa kendisi de ölümlü olan yazar, var ettiği kahramanlarla bir yandan âdeta bir ebe gibi doğumun taze ağlayışlarını dinlerken diğer yandan ise bir mezarlık bekçisi gibi ölümün yasal ağıtlarını duyar. Birçok yazarı diğer yazarların ölümleri üzerine düşünür ve konuşurken buluruz. Söz gelimi kendisi de, “*Ey ölüm, yaşlı kaptan, vakit geldi! Demir alalım!*” diyen Baudelaire, Nerval’in ölümü üzerine şu sözleri söylemiştir, “*Kimseyi rahatsız etmeden kibarca gitti, öylesine kibarca gitti ki bu kibarlığı küçümsemeye benziyordu, bulabildiği en karanlık sokakta ruhunu çözmek’.*

Baudelaire'in gerek kendi ölümü gerekse de Nerval'in ölümü üzerine söylediği sözleri, “İyi yazmış olduğu için memnun ölmez insan: ölümü bir memnuniyet olarak kabul ettiği için iyi yazar.” cümlesiyle taçlandırabiliriz. Voltaire ise yazar ve ölüm bağlamını şu sözleriyle ışıklandırır: “Aklıma iyi bir sözcük ya da güzel bir cümle gelseydi, ölmeyi bırakırdım.”

Michel Schneider, *Hayali Ölümler* adlı yapıtında otuz altı yazara hayattan çok ölümleri üzerinden bakıyor, ölümün izini hayat kadar yazarların gerisinde bıraktığı yapıtlarında arıyor. “Bitirmek fiili benim en az sevdiğim fiildir.” diyor Schneider ve şöyle devam ediyor, “Ölmek sözcüğü bile daha fazla şey ifade eder benim için. Eş anlamlılarına tercih ederim onu: son nefesini vermek, yok olmak, vefat etmek, hayata veda etmek, can vermek... Bunlardan bazıları, ölümden sonra bir şey olduğuna güvence verir, bazıları da hiçbir şey olmadığını ileri sürer.” Maupassant'ın, “Büyük adamların cenazelerinin hikâyesini anlatmak çoğu zaman tuhaftır.” sözüne rağmen biz, Schneider'in kılavuzluğunda yazarların mezarlarını ziyaret edecek, hayatlarından, yapıtlarından süzülerek ölüm anlarına tanıklık etmeyi sürdüreceğiz. Schneider, insanın başkalarına borçlu olduklarından ibaret olduğunu ve edebiyat yapanlar üzerine edebiyat yapmakta tereddüt etmeyeceğini söylüyor. Edebiyat yapanlar üzerine edebiyat yaparken de hiç kuşkusuz yine onlara borçlanıyoruz çünkü yaşamlarının, yapıtlarının kapısını sık sık çalmak zorunda kalıyoruz. Bir yazarın ölümünü aydınlatan, anlamlandıran ardında kalan hayat kadar o yazarın yaşamından süzülüp gelen yapıtları da değil midir?

Edebiyatta sadece büyük bir yazar olması payesini değil âdeta deneme türünü de temellük eden Michel de Montaigne, 13 Eylül 1592'de öldüğünde, ölüm artık geleneksel dünyanın ‘asude bir bahar ülkesi’ olmaktan çıkmış bulunmaktaydı. Miguel de Unamuno *Günlükler*'de, Montaigne'nin “*Son gününü ne iste ne de ondan kork.*” sözünü âdeta bir hayat felsefesi gibi benimsediğinden söz açar. Ama geçen yıllarla birlikte yüzünü çok daha güçlü bir şekilde Tanrı'ya, kiliseye, Katolisizme dönen Unamuno bu söz içinde saklı gizli bir “küfür” sezdiğini söyler. Çünkü son gün istememek Tanrı'ya kavuşmamak için herhangi bir istek duymamak anlamına geldiği gibi son günden korkmamak da onun verdiği cezayı hiçe saymak belki de yine özünde Tanrı'yı hafife almak anlamına geldiğinden bu sözün dinginlik vermekten uzak olduğunu aktarır. Ama *Denemeler*'in yazarı bir can taşıyor olmanın sorumluluğuyla şu sözleri de söylemiştir, “*Her zaman çizmelerimiz ayağımızda olmalı ve gitmeye hazır olmalıyız... Mademki Tanrı evi boşaltma olanağı sunuyor bize, buna hazırlanalım, bavullarımızı toplayalım.*” Ölümü yatakta ve sevdiklerinin yanında değil de at üstünde ve uzakta karşılamayı arzu ettiğini söylese de ölüm onu evinde, yatağında ve sevdiklerinin yanın-

da almıştır. Kendisi katılamayacağı için mezarı başında herhangi bir konuşma yapılmasını istemeyen Montaigne belki de insanın kendisiyle kurduğu imkânsız aidiyet ilişkisini de bu bağlamda sorgulamıştır, “*Dünyanın en önemli şeyi, insanın kendisine ait olmayı bilmesidir.*” *Denemeler*’de “*Yalnızca bir esin kaynağı olarak değil sürekli olarak ölümü dilinin ucunda bulundurdum.*” diyen Fransız edebiyatının büyük yazarı sessiz bir ölümle çekip giderken dilinin ucunda saklı duran ölüm sözcüğünü bu sefer bütün bir varlığı ile duyumsamıştır.

Alman edebiyatının bilge yazarı Johann Wolfgang von Goethe için Stefan Zweig şu mealde bir tespit yapmıştır: “*Nietzche eline buz gibi kömür parçaları aldığı anda bile birdenbire kora dönen bu parçalarla yanarken Goethe kor kömürleri elinde taşıırken bile kendisini yanmaktan korumayı hep bir şekilde başarmıştır.*” Bu büyük yazar 22 Mart 1832’de ölürken ardından hayatına yakışır bir munislikle, “*Işık! Biraz daha ışık!*” demiştir. “*Ölüm hakkında insanların söyledikleri, bir yıkım veya kazadan sonra hayatta kalanların- az ya da çok uzak, az ya da çok sevgi dolu- ölüm hakkında aktardıkları vardır. Tanıklar, yazarların ölümlerinin ardından yazarlığını yaparak yalan söylerler. Gölgesi tarafından sözü kesilen bir gevezeden ayrılıp ışığı yakalar.*” diyor Schneider. Bir başka rivayet ise Goethe’nin ölmeden önce gelini Ottilie’ye, “*Patini ver bana.*” diye seslendiği şeklindedir. Yine son anlarında elini havaya kaldırdığı ve boşluğa harfler çizdiği de aktarılır ki bu harflerden birinin “w” olduğu kanısı vardır. Akla “Wolfgang” kadar “Werther” de gelir. *Genç Werther’in Acıları* romanın hayata duyduğu borcu ödemekle kalmayıp âdeta hayatı da kendisine borçlandığına en güçlü örneği değil midir? Sırf bu romandan dolayı onlarca tutkulu âşğın intihar ettiği ve kitabın Avrupa’nın birçok ülkesinde yasaklandığı, çevirilerinin engellendiği hep söylenegelmiştir. Goethe, ölüm yolcuğuna çıkarken yalnız gitmek istemezcesine yanında sorumluluğu oldukça ağır kahramanı Werther’i de almak istemiştir. Goethe’nin ardından Werther’in de hayat üzerindeki gölgesi incelenmiştir.

Ölümü en trajik olan ulusun Ruslar olduğunu söylemek aşırı bir iddia olur mu bilmiyorum ama ben, beyaz kar üzerine dökülen kırmızı kan imgesiyle Rus ölümünü hep birlikte düşünmüşümdür. Düelloda harakiriyi aşan yiğitlik vurgusu da ölümü erilleştirmekle kalmaz onu çok daha trajik kılar. Rus, düelloda ölümünü başkasının yardımından beri kılarak herkesin ölümünün bir parçası kılar. Rus ölümünün bu denli pitoresk, görsellik yüklü olması onu diğer insanlar için âdeta görsel bir deneyime doğru da çeker. Rus dili kadar edebiyatının da en büyük kurucusu olan Alexandre Puşkin 29 Ocak 1837’de bir düello yaralı olarak öldüğünde hayatının en değerli varlığı olan karısı uğruna bu sonsuz yolculuğa çıkıyordu. Natalya Gonçarova henüz on altı yaşında iken zamanının en büyük

ozanı Puşkin ile evlenmiştir. Elbette o da evlenirken Puşkin'e oldukça şiirsel bir ölümlerle birlikte geldiğinin farkında değildir. Karısının kendisini bir Fransız subayı ile aldattığını duyan Puşkin, subayın koruyucusu Baron van Heeckeren'e karşılıklı olarak yazdığı oldukça ağır bir mektup yüzünden subayla 27 Ocak 1837'de düello yapmış ve oldukça ağır bir biçimde yaralanmıştır. Puşkin'in yere düşerken "Bravo!" diye bağırdığı ve "Yanlı! Ölümümün kadınıydı." dediği aktarılır. İki gün can çekişir. İki gün boyunca evde aldığı yaranın acısıyla bağırır. Beklentiler boşunadır 29 Ocak 1837'de gözlerini son kez açar ve eşine, "*Kendini unutturmaya çalış. Git taşrada yaşa. İki yıl boyunca yas tut, sonra da uygun bir erkekle yeniden evlen.*" der. Ağzından kan gelir ve acının vücudunun her tarafına iğneler gibi saplandığı iki saatlik bir uykuya çekilir. Uyandığında, "*Bu iyi. Hayat bitti. Bitmiş olan şey hayat. Nefes almakta zorluk çekiyorum... Bir şey eziyor beni.*" der ve ağzından çıkan son sözler bunlardır. Çalışma masasındaki zenci heykeli, çok uzak bir şekilde de olsa onun kökenleri çağrıştıran bir imgedir aynı zamanda.

Harakiri demişken Japon edebiyatının büyük ustası Yukio Mişima'yı elbette anmalıyız. Marguerite Yourcenar, *Mişima Ya Da Boşluk Algısı* adlı yapıtında çağdaş dünyanın görsel aygıtlarını da donanarak Mişima'nın yaşamı kadar ölümüne de tanıklık eder. Yasunari Kavabata'nın Nobel Edebiyat Ödülü alması karşısında büyük bir hayal kırıklığı yaşadığı aktarılsa da Mişima bugün çağdaş Japon edebiyatının en büyük yazarları arasındadır. Ölüme gideceği sabaha doğru onu evde duş yapmış, tıraş olmuş ve giyinirken yakalarız. Çıkmadan önce şu notu masasına bırakmıştır, "*İnsan yaşamı kısa ama ben hep yaşayacağım.*" Dört yoldaş onu arabanın içinde beklerken o elindeki deri çantaya iki kılıç koyar. Yolda henüz on bir yaşındaki kızı Noriko'nun bulunduğu okulun önünden geçerler ve Mişima, "*Filmlerde duygusal bir müziğin işitildiği an bu.*" diye bir cümle kurar. Hedefte Millî Savunma Bakanlığı binası vardır. Generalden ünlü bir silahçının imzasını taşıyan ve kendisinin hayran kalacağı bir kılıç bahane edilerek randevu alınmıştır. Koltuğa bağladıkları generalin bir metre uzağında duran Mişima, kılıcını bedenine saplar. Dostu Morita'dan ona uzun zaman acı çektirmemesini istemiştir. Genç adam kılıcı indirir ama gözleri yaşlarla doludur ve bütün bedeni titremektedir. Can çekişmekte olan Mişima'nın yaralı bedeninde o da iki, üç yara açar. Furu Koga, Morita'ya hışımla kılıcı kendisine vermesini söyler ve bir darbede yapılması gerekeni yapar. Mişima'nın öldüğü gün 1970'in 25 Kasım'ıdır.

Mihail Bulgakov ise *Moliere Efendi* adlı yapıtında bizleri ünlü Fransız yazar Moliere'nin son anlarına götürür. O dünya sahnesini terk etmek üzere iken çoktan kilisenin öfkesini üzerine çekmiş ve küfürle suçlanmış biriydi. Hasta yatağında ama hiçbir doktor kendisini muayene etmek istemez. Odada yükselen "Moli-

ere” çağrısına bile artık cevap verebilecek kadar bu dünyaya ait değildir. Odada bulunan Baron elindeki mumları atar ve merdivenleri yutarcasına iner. Bu esnada çarpıştığı hizmetçiye doktorların niçin henüz gelmediğini sorar. Uşak büyük bir umutsuzlukla, “*Mösyö de Baron elimden ne gelir? Hiçbiri gelmek istemiyor Mösyö de Moliere için. Hiçbiri!*” der. Ancak kralın araya girmesiyle kendisine bir mezarlıkta yer bulunabilir. Çünkü hiçbir mezarlık onu kabul etmek istemez. Cesedi, Saint Joseph Mezarlığı’nın vaftizsiz ölen çocuklar ile müntehirlere ayrılmış bir yerine defnedilir.

Julien Benda, Avrupa’daki milliyetçilik cazibesinden uzak kalmayı başarmış iki büyük yazardan bahsederken Goethe ile birlikte Henri Beyle, yani Stendhal’ın da isimlerini anmıştır. Fransız olduğu kadar İtalyandır. Daha doğrusu ne Fransız ne de İtalyan’dır. 22 Mart 1842’de öldüğünde hayattayken söylediği “*Roman, hayata tutulan bir aynadır.*” sözü ölümü de açıklar niteliktedir. Hayatın nasıllığı ölümün de nasıllığını belirliyorsa ölüm, hayata da tutulmuş bir ayna değil midir? Bir vasiyetinde Montmarte Mezarlığı’nda ‘güzel bir manzaraya’ karşı gömülmek istediğini yazmıştır. Schneider, bu durumu şu sözlerle yorumlar: “*Sanki bunun hâlâ bir önemi olacakmış gibi! Ama böyleyizdir biz: yaşayanların düşündüğünden daha farklı bir şekilde düşünemeyiz ölümü, arkadaşların sözlerini, sevgilerini, sevgililerin gözyaşlarını, o günkü havayı, etraftaki manzarayı hayal ederiz.*” Onun ölümle kurduğu ilişki de oldukça çarpıcı bir metafor üzerinden karşımıza çıkar, “*Nasıl ki saklambaç oynayan bir çocuk bulunmak istemiyor ama hiç bulunmamak da onu kaygılandırıyor* Stendhal de ölmeyi ve öldüğünün bilinmesini ister ama kendisini ölü görmelerini istemez.” Bir beyin kanaması geçirip öldüğünde, gözlerden uzak bir yerde ve zamanda değil akşam saat yedide sokakta ölmüştür. “*Asla nereye gittiğimizi bilmediğimiz zamanki kadar uzağa gitmeyiz.*” sözü onun ölümüne duyduğu inancı da aydınlatır niteliktedir.

Wirgina Woolf, 28 Mart 1941’de dünyadan göçünü âdeta bir şiir gibi kur-gulamıştır. 18 yaşından beri ölmek istemiş ama bunu bir türlü başaramamıştı. Puslu ve ağır bir sabaha uyandı. Kalın mantosunu giydi ve evden hızlı adımlarla uzaklaştı. Yıllardır bazen uğuldayan bazen susan sesleri tekrar duymaya başlamıştı. *Kim bilir bir tımarhaneye kapatılmayı kendisinden çok kocası Leonarda acı çektirmeyi göze alamıyordu.* Mantosunun cebine doldurduğu taşlarla kendisini nehrin soğuk sularına bıraktığı zaman, ondan kalan son bir ses gibi masanın üzerine Leonard’a bırakılmış bir mektup duruyordu. Ayakları nehrin çamurlu sularına değdiğinde gözünün önüne acılarla sakatlanmış bir yaşamın trajik görüntüleri akıp geçiyordu. Aslında İkinc Dünya Savaşı’nın kara bulutları altında yine Leonard’a bir garajda hep birlikte ölmeyi deneyebileceklerini söylemiştir. Ama

daha sonra günlüğüne şu notu düşer, “*Sonumun bir garajda gelmesini istemiyorum. On yıl daha yaşayıp kitabımı yazmalıyım.*” Woolf, o suyun içinde ölmeye yatmışken biz Leonard’a yazdığı şu çarpıcı cümleye kulak verelim: “*Sen bana olabilecek en büyük mutluluğu verdin. Eğer biri beni kurtarabilseydi, o kişi sen olurdu. Artık benim için her şey bitti.*”

Alexandre Dumas’ı Ahmet Mithat Efendi ile birlikte düşünmek ne kadar doğru olur bilmiyorum ama nedense ben ikisinin yazarlık anlayışının, yazı biçimlerinin hep çok uzak olmayan bir mesafede kesiştiğine inanırım. Ölümün yükünü bile ona bir öykü anlatarak hafifleteceğine inanacak kadar anlatmaya inanmış bir yazardır. *Monte Kristo Kontu*’nu defalarca okuyan okuma tembelleriyle karşılaştığımızda bu kanaatiniz enikonu pekişir. Yarı felçli bir şekilde oğlunun kapısını çaldığında aslında ölecekse bile denizi gören bir yerde ölmeyi istemektedir. Oğluyla arasında geçen şu diyaloga kulak kabarttığımızda bile yazının onun içine ne anlama geldiğine de tanıklık ederiz:

“*Dürüstçe söyle bana...Benden birkaç sayfa kalacak mı?*

Rahat ol çok sayfa kalacak.

Yemin eder misin bana?

Yemin ederim.” Ardından şu cümleyi ekler, “*Bu dünyadan ayrılmanın zamanı geldi: yeminlere inanmaya başlıyorum.*” Fransızcada “zenci” kelimesi ayrıca başkası adına yazan kişi için de kullanılır. Dumas, döneminin ciddi bir gazetesinden tefrika roman teklifi almıştır almasına ama işi çok olduğu için bu işi bir zenciye havale etmiştir. Roman Dumas adına tefrika edilirken bir gün söz konusu zenci yazarın ölüm haberini alır. Romanı hiç takip etmediğinden büyük bir endişeye kapılır çünkü foyası meydana çıkacaktır. Ama ertesi gün büyük bir şaşkınlık yaşar meğer o zenci yazar da başka bir zenci yazar ayarlamış, romanı ona yazdırıyormuş. Durum karşısında kızmak şöyle durmuş Dumas, derin bir oh çekmiş. Son anında şu sözü söylediği aktarılır, “*Nasıl bittiğini asla bilemeyeceğim.*” Oğlu, babasının ölümünün ardından Georges Sand’e şöyle yazmıştır: “*Nasıl olmuş da tek bir sıkıcı satır bile yazmamış.*” Dumas, 5 Aralık 1870 soğuk bir kış günü ölmüştür.

2 Temmuz 1904’te öldüğünde “durum öykücülüğü” adıyla anılan yeni bir öykü türü var etmiştir. Asıl mesleği doktorluk olsa da hem yaşamını hem de ölümünü bir yazar olma bilinciyle şekillendirmiştir âdeta. Anton Çehov’dan bahsediyorum. Bir yandan sahnede oynanan son oyununu seyredirken bir yandan da bedenine musallat olmuş veremle cebeleşmektedir. Değil mi ki, “doktorluk karım gibi sıkıcı, yazarlık ise sevgilim gibi eğlenceli” demiştir. Haksız da sayılmaz ka-

rısı (doktorluk) gırtlığına yapışmış ondan hayatını isterken sevgilisi (yazarlık) onu sahnede eğlendirmektedir. Bir aralık şunları yazacaktır: “*Yazmak sanatı, iyi yazmak değil kötü yazılmış olanın üstünü çizmektir.*” Bir Alman kaplıca şehrinde ölürken dilinden dökülen sözler ilginç bir şekilde Almancadır, “Ich Sterbe! (Ölüyorum)” Schneider, bu durumu şu parlak saptamalarla yorumlar, “*Neden çok az bildiği Almanca ile ölür. Ölümü Rusça söylemenin doğuma ait, tuhaf bir yanı olacaktır. İnsan yazdığı gibi ölür, her zaman yabancı bir dilde. Belki de onun söylediği şey budur, ‘Ölüm, yabancı bir dilde söz eder bizden.’*” Kanımca doktor Çehov ölmüşken yazar Çehov uzun, çok uzun zamanlara seslenerek varlığını hâlâ sürdürmektedir.

Gustave Flaubert 8 Mayıs 1880’de öldüğünde roman tarihi için bir roman yazarı olmaktan çok daha fazlasını ifade eden bir isimdi. *Madam Bovary*, *Duygusal Eğitim*, romanda yeni bir eşiği geçmek kadar yeni bir düzeyi de ifade ediyordu. “Romancının ölümünün nadiren romansı olduğunu” elbette biliyoruz. Üzerine doğru bütün bir hızıyla ölümü sevmişçesine elindeki son romanı bitirmenin telaşındadır. Bir eliyle bu ölümü yavaşlatmaya çalışırken diğer eliyle de harıl harıl yazmayı sürdürmektedir. Ölümün kendisinden çok kitabını elinden alacak olmasından korkmaktadır. Belki de bunun için biz de tıpkı Flaubert gibi onun ölümünden çok yazamadığı kitaplar için üzülürüz. Beyin kanaması geçirip öldüğünde henüz elli sekiz yaşındadır. Cenaze alayında sadece Mupassant değil Edmonde de Goncourt, Emile Zola ve Alphonse Daudet de vardır. *Madam Bovary*’den çokça söz açılmasına rağmen *Duygusal Eğitim*’e ilişkin söylenen sözler azdır. Oysa Walter Benjamin, Deslauriers’in *Duygusal Eğitim*’in son cümlesinde söylediği, “Evet, iyiydi belki de? Sahip olduğumuz en iyi şey bu!” sözüne ilişkin oldukça çarpıcı bir saptama yapmıştır. Benjamin, “Roman, sayfanın sonuna Finis sözcüğünü yazarak okuru hayatın anlamını düşünmeye davet ettiği bu sınırın ötesinde tek bir adım atmayı bile ümit edemez.” “*Madam Bovary*, benim diyen.” Flaubert’in cenazesinde bir başka yazar şu izlenimi paylaşır, “*Emma Bovary*’nin cenazesi bu.”

Doğrusu onun Hannah Arendt’le uzak akraba olduğunu okuduğumda ilkin şaşırdım ama daha sonra bu şaşkınlığımı yadırgarken buldum kendimi. Walter Benjamin ile Hannah Arendt’in akrabalıkları niçin insanı şaşırtır ki? 1940’da Nazilerden kaçarken Arendt’e şu sözlerle seslenmiştir, “*Bugün içinde bulunduğum üzüntüden daha koyu bir üzüntüye daldım eğer kitaplarımdan tamamen yoksun olduğum şu dönemde, bana kalan tek bir kitabın içinde şu andaki duruma en uygun gelen cümleyi bulmasaydım, ‘Yıllar boyunca tembelliği onu, başıboş ve gizli bir hayatın karanlığı içinde şerefle savundu.’*” Nurdan Gürbilek, ondan

yaptığı şahane seçkiyi *Son Bakışta Aşk* sözleriyle adlandırmıştı. Yaşama yaptığı tanıklık o denli güçlü ve kıymetliydi ki dönüp ölümünde de hayatımıza kalabilecek parçaların izlerini aradık. Amerika'ya geçmek için geldiği İspanya'da evrakları eksik olduğu gerekçesiyle Fransa'ya gönderilmek istenir ama o bunun Gestapo'nun eline düşmek olduğunu iyi bilir. Aldığı yüklü miktarda morfinle beyin kanaması geçirir ve ölür. Bir yazısında günümüz çocuklarının yaşam karşısındaki kayıtsızlıklarını ve ölüme ilgisizliklerini sorgular. Dedelerden ve nine-lerden yoksun büyüyen çocukların onların ölüm haberlerini aldıklarında yabancı bir eve uğrar gibi dedelerinin ve ninelelerinin cenazelerine katıldıklarını belirtir ve yaşlılarının ölüm acısıyla sarsılmayan çocukların, bazı insani eşiklerden geçemeyeceklerini söyler. Her zaman bir roman yazmayı istemişse de bir türlü bunu başaramamıştır. Ama belki de romansı ölümüyle kaleminden esirgenen romanı hayatı ve ölümüyle yazmıştır. Walter Benjamin yurdundan uzakta, yıldızsız, karanlık bir gecede 26 Ağustos 1940'da ölmüştür.

Cemal Süreya, “*Şairin hayatı şiire dâhil.*” demişti. Bu sözün çemberini yazarlara doğru çevirdiğimizde sanırım yazarın ölümünün de yazdıklarına dâhil olduğunu söyleyebiliriz. Benjamin'in “*Ölüm, anlatıcının bütün anlattıklarının onaylanmasıdır.*” sözüne borçlanarak bir başka kapıya vardığımızda ise şu sözlerle karşılaşırız: “*Yazar olmak, dilin ölüm hakkında söyleyebileceklerini kendi kendine sormaktır. Bir yazar için ölmek, kitabın kurgusundan, yazarın olduğu kurgudan ayrılmaktır.*” İnsan, bedeni ile toprağa karışırken ardından bıraktığı yazar ise yazdıklarıyla birlikte varlığını sürdürür, hayatımıza sızmaya devam eder. Ne de olsa kalması gereken sözcüklerdir.